

OSNOVNA ŠOLA MIHE PINTARJA TOLEDA

Kidričeva cesta 21, 3320 Velenje

MLADI RAZISKOVALCI ZA RAZVOJ ŠALEŠKE DOLINE

RAZISKOVALNA NALOGA

DOMAČIJA PUSTATIČNIK

Tematsko področje: etnologija

Avtor:

Kaja Česko, 9. razred

Tomaž Hudales, 9. razred

Mentorici:

Vesna Vranješ Koprivnikar, prof.

Jožica Apšner, prof.

Velenje, 2017

II

Raziskovalna naloga je bila opravljena na Osnovni šoli Mihe Pintarja Toleda Velenje.

Mentorici: Vesna Vranješ Koprivnikar prof., Jožica Apšner prof.

Datum predstavitve: marec 2017

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

- ŠD OŠ Mihe Pintarja Toleda Velenje, šolsko leto 2016/2017
- KD Stara domačija/ Pustatičnik / Kulturna dediščina/ KS Plešivec / Velenje
- AV ČESKO, Kaja / HUDALES, Tomaž
- SA VRANJEŠ KOPRIVNIKAR, Vesna / APŠNER, Jožica
- KZ 3320 Velenje, SLO, Kidričeva 21
- ZA OŠ Mihe Pintarja Toleda
- LI 2017
- IN DOMAČIJA PUSTATIČNIK
- TD Raziskovalna naloga
- OP IV, 30 str., 12 sl., 17 vir.
- IJ SL
- JI sl/en
- AI Kulturna dediščina ima izjemen pomen za oblikovanje naše kulturne in s tem tudi nacionalne identitete.

Stavbna in krajinska dediščina sta pomembni prvini identitete prostora; zaradi njiju neoseben prostor postane dom posameznika, njegove družine in celotnega naroda. Ljudje, ki svoj življenjski prostor prepoznajo kot dom, razvijejo močan čut pripadnosti in s tem tudi odgovornosti.

Cilj najine raziskovalne naloge je, da domačijo Pustatičnik, ki se prvič omenja že leta 1792 in je zelo lepo ohranjena še danes, prikaževa skozi življenjske zgodbe in prostore, v katerih so se le-te dogajale. Ne želiva je predstaviti le kot hišo, temveč tudi kot prostor, kjer se pogosto dogajajo nepozabni trenutki v življenju ljudi.

Z raziskovalno nalogo želiva ozavestiti predvsem mlade o pomenu in ohranjanju kulturne dediščine ter mogoče vzpodbuditi lastnike, da bi domačijo dali na ogled tudi širši javnosti.

KEY WORDS DOCUMENTATION

- ND OŠ Mihe Pintarja Toleda Velenje, 2016/2017
- CX old homestead/Pustatičnik/cultural heritage,/KS Plešivec/Velenje
- AU ČESKO, Kaja / HUDALES, Tomaž
- AA VRANJEŠ KOPRIVNIKAR, Vesna / APŠNER, Jožica
- PP 3320 Velenje, SLO, Kidričeva 21
- PB OŠ Mihe Pintarja Toleda
- PY 2017
- TI OLD HOMESTEAD PUSTATIČNIK
- DT RESEARCH WORK
- NO IV, 30 p., 12 fig., 17 ref.
- LA SL
- AL sl/en
- AI Cultural heritage has an enormous importance for the formation of our cultural and national identity.

Building and landscape heritage are important elements of area identity; because of these two an impersonal place becomes a home to an individual, their family and the entire nation. People who identify their habitat as home, develop a strong sense of belonging and responsibility.

The goal of our research is to show the homestead Pustatičnik, which was first mentioned as early as 1792, and is very well preserved today, through its life stories and the places in which they happened. What we don't want is to present it only as a house house, but also as a place where unforgettable moments often happen in people's lives.

With this research we want to raise awareness of young people in particular about the preservation of the heritage and to encourage the owners to open their homestead to the general public as well.

KAZALO VSEBINE

1. Uvod	7
1.1 Cilji.....	8
2. Pregled objav	8
3. Metode raziskovalnega dela	8
3.1. Terensko delo.....	8
3.2. Pregled literature šolske kronike šole v Plešivcu.....	8
3.3. Terensko delo – etnografski film.....	9
4. Dediščina	9
4.1. Pojem dediščina.....	9
4.2. Ohranjanje in varovanje kulturne dediščine.....	10
5. Stare domačije	10
5. 1 Značilnosti domačij.....	10
6. Domačija Pustatičnik	12
6.1. Lega domačije.....	12
6.2. Opis hiše.....	12
7. Življenje na domačiji	17
7.1. Šolski dnevi.....	18
7.2. Obvezna oddaja pridelka.....	20
7.3. “Oče je bil rudar”.....	21
7.4. Praznovanja.....	22
7.5. Preživljanje dni.....	24
7.6. Martin Pustatičnik kot učitelj.....	25
8. Zaključek	27
9. Zahvala	28
10. Viri in literatura	29

KAZALO SLIK

Slika 1: Tomaž Hudales, Kaja Česko, Martin Pustatičnik (Foto: Vesna Vranješ Koprivnikar).	7
Slika 2: Orto foto območja, kjer stoji domačija.....	12
Slika 3: Domačija Pustatičnik, sprednji del (Foto: T. Hudales).	13
Slika 4: Domačija Pustatičnik, stranski del (Foto: T. Hudales).....	13
Slika 5: Peč v hiši (Foto: T. Hudales).....	14
Slika 6: Rozeta v hiši (Foto: T. Hudales).	15
Slika 7: Kuhinja (Foto: T. Hudales).	15
Slika 8: Kamra - spalni prostor (Foto: T. Hudales).	16
Slika 9: Predmeti v hiši (Foto: T. Hudales).	16
Slika 10: Poročna slika Marije in Martina Pustatičnika (Foto: neznan).	17
Slika 11: Recept za potico (Zapisala mama Pustatičnik).	23
Slika 12: Prva stran knjige s kuharskimi recepti Marije Pustatičnik	23

1 UVOD

Spoznala sva lastnika domačije, gospoda Martina Pustatičnika, ki izhaja iz rudarske družine in je nekoliko ujet v njen način razmišljanja in čustvovanja. Sedaj je upokojenec, včasih razmišljujoč o svoji prehojeni poti, še večkrat pa nekoliko otožno sanjav sredi veličastne narave, kjer stoji njegova rojstna hiša. Tam se mu včasih prebudijo izpovedni trenutki, in če so dovolj globoki, tudi njegovo pero kaj napiše (Hudales, 2005).

Pripovedoval nama je zgodbe o življenju njegove družine, o dogodkih, ki so zaznamovali njegovo in bratovo otroštvo, ter kasnejše življenje. Razkazal nama je posamezne prostore v hiši in njeno okolico ter predstavil določene predmete in povedal čemu so služili. Njegovo pripovedovanje sva strnila v zgodbo od njegovega otroštva do učiteljskih let.

Namen raziskovalne naloge je predstaviti pomen ohranjanja kulturne dediščine in prenašanje le-te iz roda v rod.

Slika 1: Tomaž Hudales, Kaja Česko, Martin Pustatičnik (Foto: Vesna Vranješ Koprivnikar).

1.1 CILJI

Cilj najine raziskovalne naloge je, da domačijo prikaževa skozi življenjske zgodbe in prostore v katerih so se le te dogajale. Ne želiva je predstaviti le kot hiše, temveč tudi kot prostor, kjer se pogosto dogajajo nepozabni trenutki v življenju ljudi.

Z raziskovalno nalogo želiva ozavestiti predvsem mlade, o pomenu in ohranjanju kulturne dediščine ter vzpodbuditi lastnike, da bi domačijo v prihodnosti dali na ogled tudi širši javnosti.

2 PREGLED OBJAV

Najprej sva pregledala objave na spletni strani cobiss, virtualna knjižnica Slovenije, in pod besedo kulturna dediščina na Slovenskem, se nama je odprlo 125 objav različnih avtorjev.

V pomoč pri pisanju najine raziskovalne naloge nama, je bilo tudi diplomsko delo z naslovom Muzeološki projekt Lancovo (Domačija Pr' Vobnk), avtorice Mojce Mežek.

O sami kmetiji v Zgodovinskem arhivu Celje nisva našla nobenih zapisov, vse sva izvedela iz intervjuja z lastnikom gospodom Martinom Pustatičnikom, in iz njegovih dveh napisanih knjig: Učilna zidana pod Graško Goro, druga pa Graška Gora.

3 METODE RAZISKOVALNEGA DELA

3.1 TEREANSKO DELO

Najino delo je večinoma potekalo na terenu, saj smo se z mentoricama večkrat odpravili na domačijo. Prvič smo si jo le ogledali, Martin in Rudi pa sta nama povedala še nekaj zgodbic iz njune mladosti. Ko pa smo drugič prišli na domačijo, smo jo fotografirali od zunaj in od znotraj ter posneli vse pogovore z lastnikom gospodom Martinom Pustatičnik, ki nama je posredoval material za opis življenja tistega časa. Pri zadnjem obsiku pa sva posnela tudi kratek film.

3.2 PREGLED LITERATURE, ŠOLSKE KRONIKE ŠOLE V PLEŠIVCU

Pregledala sva razne knjige na temo kulturna dediščina, šolsko kroniko šole v Plešivcu, ter že narejene naloge na to temo. Obiskala pa sva tudi Zgodovinski arhiv v Celju, ker sva našla samo katastrske mape za Plešivec.

3. 3 TERENSKO DELO – ETNOGRAFSKI FILM

Zaradi lažje vizualizacije domačije, prostorov v hiši in okolice sva posnela kratek film. Najprej prikazuje notranjost hiše; prostore, predmete, nato pa zunanost in okolico.

4 DEDIŠČINA

4. 1 POJEM DEDIŠČINA

Najprej nekaj o samem pojmu dediščina. Pri dediščini gre za nekaj, kar se prenaša iz roda v rod. V Slovenskem etnološkem leksikonu je zapisano, da je dediščina premoženje, ki se deduje (Baš, 2004).

Najbolj osnovna delitev dediščine je na naravno in kulturno dediščino. H kulturni dediščini pripisujemo vso človekovo ustvarjalnost, ki je nastala mimo lastnega delovanja narave in iz nje (Baš, 2004).

Dediščino človek uporablja predvsem za pojasnjevanje načina življenja njegovih prednikov v določenih časovnih obdobjih ter prikazovanje razvoja do današnjih dni (Bogataj, 1992).

Slovenski etnološki leksikon govori tudi o premični in nepremični kulturni dediščini (Baš, 2004). Pod nepremično kulturno dediščino spadajo kulturna krajina, stavbe, naselbinska območja, mesta, trška in vaška jedra, naprave in njihovi deli. Pod premično kulturno dediščino pa štejemo predmete, povezane z osebami in dogodki v gospodarskem, kulturnem, političnem ter vsakdanjem načinu življenja, ter arhivsko in knjižnično gradivo (Baš, 2004).

Pri terenskem delu sva se srečala z obema vrstama kulturne dediščine, pod premično bi lahko šteli stare fotografije ter predmete v hiši, pod nepremično pa hišo.

V hiši se nahaja veliko starih predmetov, ki pričajo o vsakdanjem načinu življenja in kulturi.

V najini raziskovalni nalogi pa je predstavljena tudi nematerialna kulturna dediščina v katero sodijo običaji, navade, kulinarika.

4. 2 OHRANJANJE IN VAROVANJE KULTURNE DEDIŠČINE

Varstvo in ohranjanje kulturne dediščine sta v državnem interesu, saj dediščina zagotavlja stabilnost na vseh področjih trajnostnega razvoja:

(http://www.cpi.si/files/cpi/userfiles/TrajnostniRazvoj/09_Kulturne_vrednote.pdf, 8. 2. 2017)

- **družbenem**: oblikovanje identitete, posredovanj in izkušenj preteklih obdobij, krepitev narodove samobitnosti in kulturne istovetnosti;
- **okoljskem**: ohranitev obstoječe obremenitve okolja;
- **gospodarskem**: kakovostni bivalni prostor in možnosti njegovega trženja.

Ministerstvo za kulturo skrbi za Register nepremične kulturne dediščine. To je uradna zbirka podatkov na območju Republike Slovenije.

V ta register vpisujejo vso nepremično kulturno dediščino, ne glede na vrsto, tip, obseg, lastništvo ali varstveni status enote.

Zavarovanje kulturne dediščine pa še vedno ni zagotovilo za ustrezno varovanje z njo. Včasih se zgodi, da je določena enota dediščine prepuščene neusmiljenemu propadanju. Ohranjanje in varovanje kulturne dediščine je skrb in naloga celotne družbe in vsakega posameznika, zato je treba kulturno dediščino vključiti v aktivno vsakodnevno življenje. Za varstvo, ohranjanje, evidentiranje, proučevanje kulturne dediščine v večini skrbijo muzeji in zavodi za varstvo kulturne dediščine. Veliko kulturne dediščine je v zasebni lasti. Zato je pomembno ozaveščati tako lokalno skupnost kot lastnike, kako pomembni so pri varovanju spomenikov.

Ko sva raziskovala domačijo Pustatičnik, sva ugotovila, da bi domačijo lahko vključili tudi v turistično ponudbo in organizacijo kulturnih prireditev. Pri tem bi zaradi zelo velike navezanosti družine na domačijo, dala prednost kakovosti ne pa množičnosti obiskovalcev.

5 STARE DOMAČIJE

5. 1 ZNAČILNOSTI DOMAČIJ

Po pregledu literature sva našla kar nekaj značilnosti starih hiš, ki so podobno zasnovane kot domačija Pustatičnikov.

Življenje v pokrajini se ni zakoreninilo samo na dnu dolin, seglo je tudi višje v hribovit in gorat svet, v katerem so se na osončenih oblikovanih pobočjih razvile samooskrbne samotne kmetije. Takšne hiše imajo v osrednjeslovenskem in predalpskem svetu kletne zidove ali hišne temelje kamnite, stene pa so kamnite ali lesene. Streha je široka, strma, po obliki dvokapna s čopi in značilno oblikovanimi odprtini za zračenje (Deu, 2006).

Kjer je bilo veliko gozdov, je bilo prevladujoče gradivo les. Tako so se naselja v alpskih pokrajinah, predalpskem hribovju, subpanonskih pokrajinah in notranjosti Slovenije, razen zidanih cerkva, gradov in dvorcev, porajala iz lesenih objektov stanovanjskih in gospodarskih stavb (Deu, 2001).

V hiši, v glavnem in običajno največjem prostoru, ki se mu je reklo, »hiša« je družina živela, v njej se je zbirala k jedi. V večini kmečkih domov so jedli trikrat na dan in vsak družinski član je imel za mizo natanko določeno mesto. Družina se je k zajtrku, h kosilu in k večerji zbirala zelo različno od letnega časa in dela. Ko so opravljali večja dela na oddaljenih poljih in travnikih npr. ob košnji, se kmetje opoldan niso vračali domov, temveč so kosilo pojedli kar na polju, kamor so jim ga prinesli (Deu, 2001).

V »hiši« je v kotu visel križ, levo in desno od njega pa slike na steklu in tudi na papirju.

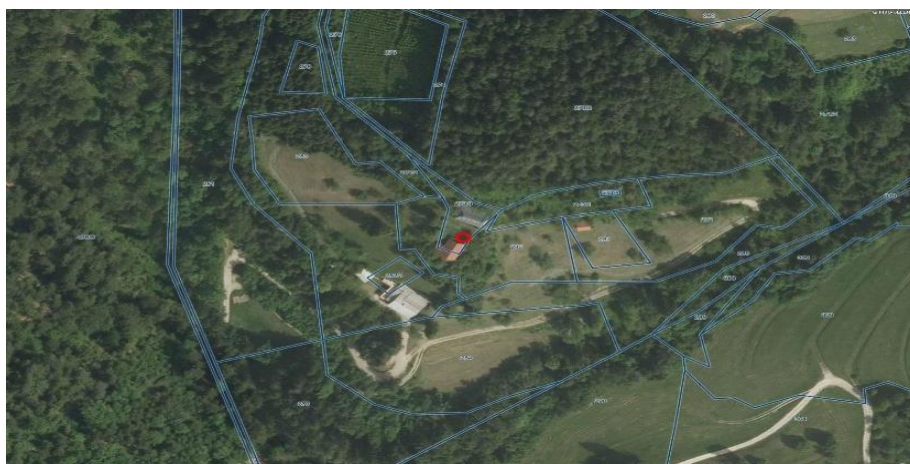
Iz hiše so vodila vrata v kamro, v sobo, ki jo je običajno ogrevala stena »kahlaste« peči. V njej so spali in shranjevali obleko, zato so bili sestavni del opreme tega prostora postelje in skrinje. Le v boljših hišah, ali pa takrat, ko sta v njej do svoje smrti prebivala ostarela hišni gospodar in gospodinja (»aucuh« ali na preužitku), sta bila v kamri še miza in stol. Ker je v preteklosti porodnica veljala za nečisto, jo je bilo treba osamiti in otroci so se rojevali prav v kamri (Deu, 2001).

V prostorih so zelo pomembni lega, velikost in število okenskih odprtin, po svoje pa so k temu pripomogla tudi polkna in senčila, ki so dodatno zavarovala okenske odprtine. Osvetlitev in osončenje, sončno ogrevanje notranjosti sta povezana z lego odprtin na fasadnih ploskvah. Okno mora v prostoru omogočiti osvetlitev, zračenje, opazovanje in ga tudi dobro zavarovati pred hrupom in vremenskimi vplivi. Vse to omogoči le ustrezno velika okenska odprtina (Deu, 2001).

6 DOMAČIJA PUSTATIČNIK

6.1. LEGA DOMAČIJE

Domačija Pustatičnik leži v Mestni občini Velenje, v katastrski občini (95) Plešivec, na številki parcele 273/3, pod hišno številko Plešivec 27. Domačija je malo odmaknjena od ostalih hiš, a je še vedno lahko dostopna. Zanimivo je, da je to menda edina hiša v Plešivcu, ki ima isto domače ime kot je hišni priimek – Pustatičnik. Domače ime sega po navadi zelo daleč nazaj, v čas pred urbarji v 15. in 16. stoletju, medtem ko so priimki po navadi nastajali iz domačih imen in se namesto na hišo prenesli na njene prebivalce od srede 18. stoletja dalje (Hudales,1997).

Slika 2: Orto foto območja, kjer stoji domačija

(<http://prostor3.gov.si/javni/javniVpogled.jsp?rand=0.42660472934397164#top>, 4. 1. 2017).

6.2. OPIS HIŠE

Hiša je bila zgrajena in prav tako tudi prvič omenjena v letu 1792. Prostori v hiši so: veža, kuhinja, spalni prostor, hiša, kopalnica in kletni prostori.

Martin Pustatičnik, ki je rojstno hišo spremenil vikend in muzej hkrati se prostorov svoje hiše spominja takole: V glavnem prostoru: domačije – imenujejo jo **hiša** kot povesod na Slovenskem – se je v kotu nahajala peč, ki je podobna tisti na Kavčnikovi domačiji.

Slika 3: Domačija Pustatičnik, sprednji del (Foto: T. Hudales).

Slika 4: Domačija Pustatičnik, stranski del (Foto: T. Hudales).

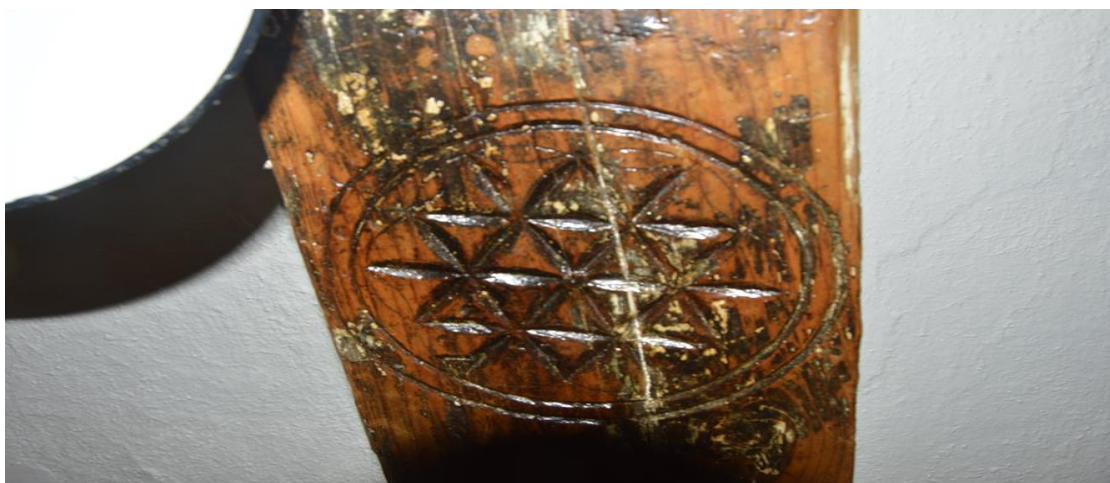
Kadar je mati pripovedovala zgodbe, sta Martin in njegov brat Rudi sedela na peči ter se tako grela na hladne zimske večere. Na sredini prostora je stala tudi miza, ki je bila narejena iz javorja. Imela je en sam predal, v katerem je oče hranil papirje, ki so potrebni za hišo in vso davčno dokumentacijo. V kotu poleg mize ob steni je stala omara, v kateri je imel vsak član

družine po eno obleko, oče pa je v njej hranil še svoj plašč. V kotu je tako kot v vseh starih kmečkih hišah Bogkov kotek z razpelom in križanim Jezusom, ki je okrašen z roza papirnimi rožami, na vsaki strani pa slika; levo Srce Jezusovo in desno Srce Marijino. Sredi tega prostora je še glavni hišni tram na katerem je Martin Pustatičnik ob čiščenju tramu, ki je bil včasih prebeljen našel rozeto, ki je po njegovem mnenju zelo stara. Rozeta je kot simbol sonca nekoč varovala hišo pred hudobnimi bogovi, po Martinovem mnenju je rozeta znak, da je hiša zelo stara, saj ima v dvojnem obodu kar šest šestlistnih »zvezdic«, ki so popolnoma enake, ena šestlistna rozeta – enaka kot vse ostale, je tudi na sredini.

Slika 5: Peč v hiši (Foto: T. Hudales).

Naslednji prostor je kuhinja: ko je bila hiša zgrajena je bila ta urejena kot črna kuhinja, v kateri se kuha in peče na ognjišču, dim pa skozi odprtino v stopu uhaja na podstrešje in pozimi še hkrati poskrbi, da se v njem »povodi« meso, ki ga potem lahko hranijo v temnem in hladnem vse do poletja (do žetve). Ko se je Martinov oče poročil in se je v hišo vselila nova gospodinja, Martinova mati je oče črno kuhinjo oz. ognjišče podrl in napravil »belo« kuhinjo z vrati za krušno peč in s štedilnikom na drva. V krušni peči so pekli vse od kruha do pečenke.

Slika 6: Rozeta v hiši (Foto: T. Hudales).

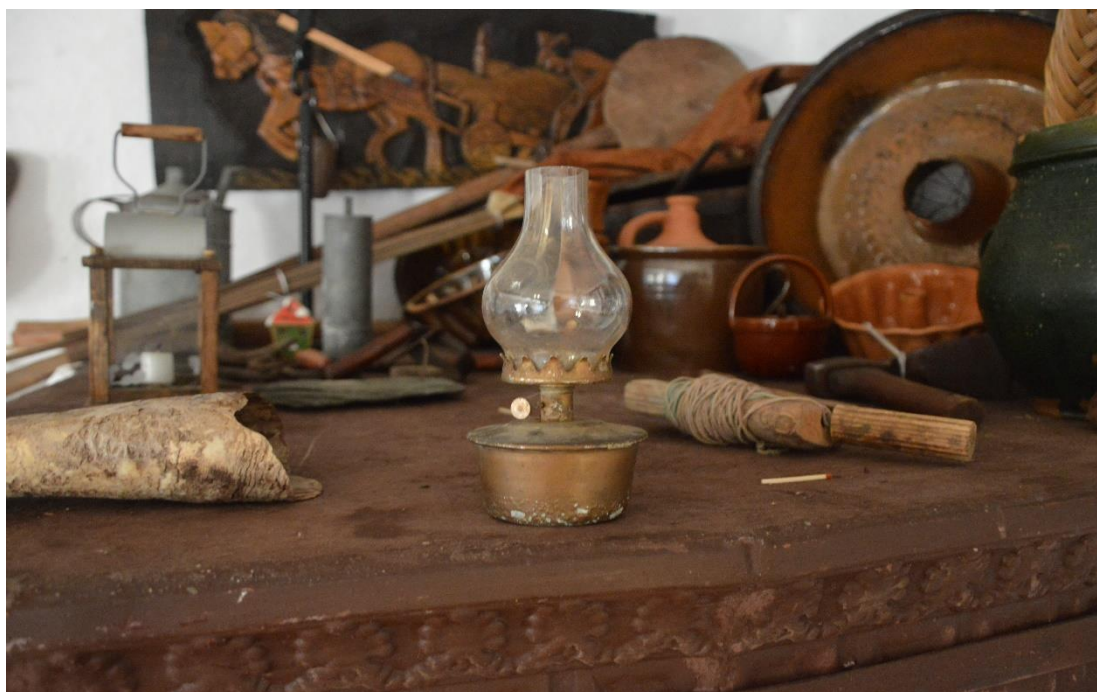

Slika 7: Kuhinja (Foto: T. Hudales).

Na sredini kuhinje je miza, kjer sta Martin in njegov brat Rudi delala svoje domače naloge. Iz kuhinje se skozi vrata na koncu prostora lahko vstopi v spalnico, ki je poleg veže najmanjši prostor v hiši in je v njej le postelja ter en dvosed. Ta prostor so imenovali kamra. Iz kuhinje so vodila še ena vrata v shrambo.

Slika 8: Kamra - spalni prostor (Foto: T. Hudaes).

Slika 9: Predmeti v hiši (Foto: T. Hudaes).

7 ŽIVLJENJE NA DOMAČIJI

Gospod Marin Pustatičnik se je rodil, 8. 2. 1940, v hribovski vasi Plešivec pri Velenju. Po končanem učiteljišču je kot učitelj nekaj let služboval na prijaznih podeželskih šolah v Belih Vodah in v Plešivcu, nato pa na centralni šoli Mihe Pintarja Toleda v Velenju. Od tu ga je pot zanesla na takratno Delavsko univerzo v Velenju. Z uvedbo usmerjenega izobraževanja v šolskem sistemu se je zaposlil v kadrovski službi Premogovnika Velenje, kjer je delal na področju pripravnitva in vodenja proizvodnega dela učencev. Da bi uresničil svojo željo po znanju, je kot študent ob delu uspešno končal študij pedagogike in sociologije na filozofski fakulteti v Ljubljani (Hudales, 2005).

Rojstno hišo ima zelo rad in je ponosen nanjo še danes. Čeprav je že petdeset let od doma se vanjo vrača skoraj vsak dan. Hiša danes služi kot vikend in v njej že 75 let ne živi nihče. Tudi ob najinem obisku sva ob ogledu hiše in predmetov v njej, začutila življenje in utrip časa, ki ga je v hiši preživel gospod Martin Pustatičnik.

Hišo je v veliki meri ohranil takšno, kot je bila v njegovem otroštvu. Verjetno je ena izmed redkih domačij v okolici, kjer je ohranjena celotna zasnova notranjih prostorov iz 18. stoletja .

V hiši sva dobila občutek kot, da sva v muzeju, sploh v sobi, ki jo imenujejo »hiša«, kjer v kotu stoji peč, na kateri so razstavljeni številni predmeti iz vsakdanjega življenja obdobja po vojni.

Slika 10: Poročna slika Marije in Martina Pustatičnika (Foto:neznan).

1 ŠOLSKI DNEVI

Jeseni 1947 je Martin Pustatičnik prvič prestopil šolski prag. Tega se je zelo veselil, saj se je želel naučiti pisati in brati. Prvi dan je z velikim veseljem odšel v 20 minut oddaljeno šolo v Plešivcu, kjer se je pouk začel zanj in za okoli 20 sošolcev prvega razreda.

Prvi šolski dan je sam, lepo oblečen odkorakal v šolo. Učenci do tretjega razreda so nosili kratke hlače, pletene volnene nogavice in t.i. »cokelšuh«. Šolska torba, ki jo je imel, po videzu ni spominjala na čisto pravo šolsko torbo, saj je med vojno služila partizanom za shranjevanje streliva. Še vedno se dobro spomni njegove prve učilnice z visokimi okni. Njegova tovarišica, kot so takrat rekli učiteljici je bila Minka Rebernik. Ta ga je skupaj s sošolci posadila v stare šolske klopi. Klopi, ki so po pripovedovanju Martina Pustatičnika, bile še iz avstro-ogrskih časov. Tako so štirje učenci sedeli v eni klopi. Tovarišica je bila srednjih let in je v razredu zahtevala mir in tišino. Vedno, ko je govorila ona so morali imeti učenci roke za hrbtom.

Prvi dan jim je tovarišica razdelila dve šolski knjigi, prvo čitanko in računico. V živo so mu še vedno ostale v spominu velike tiskane črke A, I, U... in besede IVO, EVA ... Besede, ki jih takrat še nobeden od učencev ni znal črkovati, kaj šele prebrati. V tistih časih so starši vso skrb za učenje in znanje učencev prepustili šoli, zato ni nič nenavadnega, da na vprašanje tovarišice, če že kdo zna čitati, nihče ni dvignil roke.

Prvi dan je pouk hitro minil in ob odhodu domov je tovarišica opomnila učence na lepo vedenje ob poti domov in da naslednji dan prinesejo deset dinarjev za čitanko.

Ob prihodu domov je Martin ves ponosen mami pokazal čitanko in povedal, da mora naslednji dan prinesiti deset dinarjev za njo. To je bila njegova prva knjiga, ki jo je dobil. Knjiga, ki jo je bil zelo vesel. Starša sta pristopila k mizi, da bi od blizu videla knjigo. "Knjiga ni nova, knjiga je stara in obrabljena," je dejal oče. Listal je po knjigi in med tem je nekaj listov padlo iz knjige na tla. "Ta knjiga že cveti, te knjige ne bomo kupili," je odločno dejal oče. Mama ga je še poskušala pregovoriti in upal je, da ji bo uspelo, čeprav je globoko v sebi vedel, da bo obveljala očetova beseda. To je vedela tudi mama, a je vseeno vzela v roke knjigo in vanjo prilepila liste, ki so padli na tla. Lepilo iz testa je naredila doma, saj drugega takrat še niso poznali (Pustatičnik, 2006).

Drugi dan pouka je Martin s težkim srcem odšel v šolo. Čutil je tesnobo v prsih in celo noč je razmišljal, kaj mu bo rekla tovarišica, ko ji bo namesto denarja dal knjigo. "Ata so rekli, da

knjiga cveti, da je ne bodo plačali” je s tresočim glasom povedal učiteljici. Tovarišica je knjigo vzela, a Martinu je do danes bolj kot govorjenje učiteljice ostal v spominu posmeh sošolcev.

Ker niso hoteli kupiti nove knjige, se Martin štiri mesece ni nič učil. Nekega dne je prišla na obisk teta in ga vprašala, če že zna brati. Odgovoril ji je, da sploh nima čitanke. Teta mu je zato po novem letu prinesla novo čitanko in mu rekla, da ko bo zopet prišla, da mora brat vse tekste, pisane z velikimi tiskanimi črkami (Pustatičnik, 2006). Oče pa mu je kupil tudi prve zvezke, tako, da je lahko odložil kamenček in majhno šolsko tablico, ki jo je do tedaj uporabljal namesto zvezkov (Pustatičnik, 2006). Šolo je dokončal z odličnim uspehom in s strani šole prejel nagrado za svoj dosežek.

Domačo nalogo sta pisala v kuhinji, kjer je bilo toplo. Z mamo sta začela brati čitanko, sprva je bil Martin okoren pri branju, vse do obravnavane črke L in berila LUNA SIJE.... Pri tem berilu se mu je posrečilo, da je že sam brez mamine pomoči začel povezovati črke v besede (Pustatičnik, 2006).

Prva knjiga, ki jo je prebral, je bila Kekec. Bral jo je med kuhanjem žganja, kar tri ure. In ko je pogledal v peč, ni bilo več niti žerjavice (Pustatičnik, Klepet pod arkadami, 2013).

Martin se spominja, da če v šoli kaj nisi znal, si bil tepen. Nekega dne je eden od učencev učiteljici skril palico. Učiteljica je nekoga poslala, da naj gre po novo in ta je bil potem prvi tepen. Sledili so učenci, ki niso nič znali. Tudi Martin se spominja, da ni nič znal, a ker ga v soboto ni bilo pri pouku, mu je bilo oproščeno.

Ko pa je brat začel hodit v šolo, pa je nastal problem za čevlje. Martin pripoveduje, da on jih je imel, da brat pa ne in je učiteljica rekla, da bo on, ki je bil odličnjak, čevlje že dobil v šoli. Lahko bi jih sicer kupili, če bi jih dobili v trgovini. Blago in čevlji so se dobili na karte. Ko so v Velenju npr. dobili čevlje opoldne, jih je ob dveh popoldne že zmanjkalo, oni pa so to izvedeli šele naslednji dan. Martin in brat sta tudi pozimi hodila v kratkih hlačah. Martin pripoveduje, da je mama imela doma šivalni stroj, da je šivala za njiju in očeta vse obleke.

7. 2 OBVEZNA ODDAJA PRIDELKA

Martin se spominja, kako je po vojni bila obvezna oddaja poljskih pridelkov za vse kmete. Kdor ni oddal zahtevane količine hrane, se mu je slabo godilo. Da bi se kmetje izognili prevelikim dajatvam, so včasih prikrivali količino poljskih pridelkov in število živine v hlevu. Martin pripoveduje, da sta bila z bratom Rudijem v času največjega razcveta obvezne oddaje stara šele sedem ali osem let, teh stvari nista dobro razumela, zato sta se določenim odločitvam staršev zelo čudila.

Nekega večera, ko sta z bratom že ležala in sta oče in mati mislila, da že spita, sta slišala, kako je mati zaskrbljeno vprašala očeta: »Slišala sem, da komisije za obvezno oddajo opravljajo ogleda na kmetijah zaradi obvezne oddaje. Ker imamo dovolj glav živine; kravo in vola, bodo zagotovo zahtevali vola in tako bomo ostali brez vprežene živine na kmetiji. Kaj bova naredila?« Oče ni rekel ničesar.

Zjutraj, ko se je zdanilo, je zaslišal Martin trde očetove korake v hiši in že sta morala z bratom vstati. »Danes bomo odgnali živino na pašo!« je rekel oče. Odhiteli so v hlev. Oče je odvezal kravo in jo pognal iz hleva. »Kaj vola ne bomo odvedli na pašo?« je Martin radovedno vprašal očeta. »Ne!« je odvrnil oče. »Njega bomo odvedli v gozd in bo tam živel nekaj dni, da si bo utrdil zdravje.« »Kako utrdil zdravje, ali sem prav slišal?« je zvedavo vprašal Martin. »Ali mu bo mama kuhala čaj?« je Martin radovedno naprej spraševal očeta. Oče je pritajeno zadrževal smeh in z dokaj resno besedo nadaljeval: »Tam na gozdni jasi bo na svežem zraku pridobil novih moči.« Vzel je daljšo verigo, izpregel vola ter ga vodil iz hleva. Martinu je naročil, da naj vzamem vedro vode, bratu pa je ukazal, da naj vzame koš sena.

Odšli so mimo kozolca proti gozdu: oče z volom spredaj, Martin in brat zadaj. Martin pripoveduje, da se mu je zdel sprevod silno smešen in da se je tudi brat čudil vsemu temu.

Ustavili so se na gozdni jasi, ki je ležala v temni globači. Oče je pazljivo privezal vola k deblu orjaške smreke in ga pobožal po glavi ter mu rekel: »No, tu si odpočij in naberi moči! Skrbeli bomo zate, ti prinašali seno in vodo, zjutraj, opoldan in zvečer.« Nato je pogledal proti nama in dodal: »Sedaj vesta, kako bosta stregla volu in nobenega vprašanja več ter nikomur ničesar ne črhnila! Sta razumela?« (Pustatičnik, 2006).

Tedaj sta očeta še manj razumela, a vprašati si nista upala ničesar več.

Zvečer sta z bratom odhitela proti gozdni jasi in že od daleč zaslišala žalostno mukanje vola in se spraševala, kdaj si bo vol pridobil dovolj moči. Ko sta prišla do njega, ju je s kimanjem glave tako lepo pozdravil kot nikdar prej. »Oh, ubožček, prinesla sva ti vode in sena, da boš večerjal,« ga je ogovoril brat (Pustatičnik, 2006).

Minili so trije dnevi. Vseh obiskov Martina in brata se je vol vedno znova razveselil, a najbolj vesel je bil, ko so ga tretji dan pozno zvečer odvedli v hlev. Z bratom sta res verjela, da si je pridobil novih moči, zato sta ta večer res umirjeno zaspala. Ko se je Martin ponoči prebudi, sta se oče in mati veselo pogovarjala. Slišal je, da je oče dodal:« Vprežena živina nam je ostala v hlevu, ne bo nam treba s košem nositi vseh pridelkov iz njiv in s travnikov, pa tudi drv nam ne bo treba nositi iz gozda, ker jih bomo lahko pripeljali z volom. Hvala bogu!« (Pustatičnik, 2006)

Martin se spominja, da je nekaj dni kasneje iz sosednje občine privedel neki kmet kravo v njihov hlev. »Samo za nekaj dni,« je prosil očeta, »da komisija za obvezno oddajo odide iz naše vasi...« (Pustatičnik, 2006).

Ko pa Martin Pustatičnik, danes nabira gobe v tem gozdu in pride do tiste »zgodovinske jase«, ne najde odgovorov o tistih težkih časih.

7.3 »OČE JE BIL RUDAR«

Njegov oče je bil rudar in mamo je bilo vedno strah, da si ne bi kaj naredil v jami, kjer je delal. Martin se spominja, kako se je nekega dne (pred približno 50. leti) grozeče oglasila rudniška sirena. Ura je bila štiri popoldan. Ob tej uri bi se moral vrniti domov iz dopoldanskega »šihita«. Martin se spominja, da mama takrat ni govorila. Misli, da je jokala, vendar je pred njima z bratom skušala zadrževati solze. Ne ve, kako ji je to uspelo, saj je bila po naravi izredno mehkega srca. On, brat in mama so s strahom strmeli v dolino proti Sopotu. Ob tej uri bi se moral že vrniti, a ga še ni bilo. Začelo se je temniti, mati je nenadoma zajokala na glas. Jokali so vsi trije. Kdaj so odšli v hišo, se ne spominja. Ni mogel zaspati, brat se je obračal v njuni skupni postelji. Nenadoma pa sta zaslišala mamin vzklik: "Ate so prišli!« Zjutraj jim je oče povedal: »Sedem jih je umrlo, plin se je vžgal.« »Skopi škrat je vžgal vse pline smrtonosne«, kot ne nekoč zapisal Anton Aškerc (Pustatičnik, 2006).

Oče je hodil peš na delo. Martin se spominja, da je bil zimski večer. Veter je neusmiljeno butal po oknih stare lesene hiše. Nosil je sneg, z njim je zamašil vse luknje in razpoke v brunih lesene

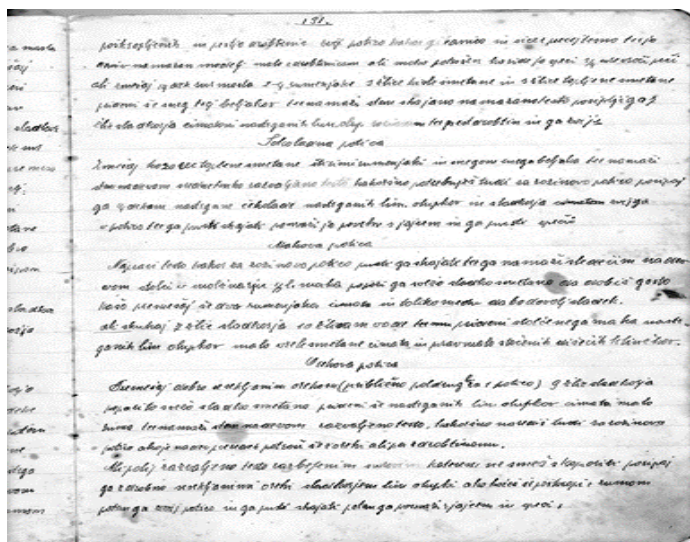
domačije. Skozi špranje oken je pihal s takšno močjo, da se je plamen petrolejke, ki je visela na steni, nagibal zdaj na eno, zdaj na drugo stran. Z bratom sta sedela na peči, kajti drugod po sobi je bilo hladno. Stenska ura je odbila sedmo večerno uro. K postelji, kjer je dremal oče, je pristopila mati in zaskrbljeno poklicala: »Vstani, na šiht bo treba.« Oče je odgovoril: »Ja, ja saj ne spim, študiram, kako bom prišel do »šahta« nocoj«. Vstal je, se oblekel v tisto borno obleko, že nekoliko zakrpano od pridnih rok naše matere in se odpravil v kuhinjo, kjer ga je že čakala večerja. Mati mu je pripravila mlince in jih nekoliko bolj zabelila kot običajno. Ko se je na večerjal mu je mati dala še kozarec žganja za pogum. Nato si je ogrnil velik suknjič, iberok, vtaknil v en žep steklenico mošta, jabolčnika, v drug žep pa velik krajec kruha. Malic takrat še ni bilo na rudniku, je povedal Martin. Zatem je stopil k štedilniku, kjer so se sušile borove trske, jih lepo zložil, da so se tesno prilegale druga drugi, jih na enem koncu prižgal in počakal, da so se primerno razgorele, da mu jih ne bi zunaj ugasnil ponoreli zimski veter. Ko je odpiral vežna vrata, je močan veter odpihnil veliko iskric gorečih trsk nazaj proti kuhinji. »Marija, kako boš nocoj prišel na šiht!« je zaskrbljeno rekla mati (Pustatičnik, 2006). Martin pove, da oče ni spregovoril niti besede, vedel je, da mora iti na delo, zato se je pognal v snežni metež. Z bratom in mamo smo samo še gledali za njim se spominja. Mati je zaprla stara škripajoča vežna vrata. Z bratom sta se usedla na toplo peč. Mati je stopila k njima in rekla: »Molimo za ateja očenaš, da se bodo srečni vrnili domov!« (Pustatičnik, 2006).

Ker je oče hodil iz službe sam domov, sta mu pogosto z bratom Rudijem hodila nasproti vse do Škal in včasih še dlje. Na koncu sta prišla že do Velenja. Družine rudarjev so v tistem času živele zelo skromno. Plače so bile do leta 1950 zelo nizke, toda delavci so dobivali dodatke. Zaradi male kmetije oče ni dobival otroškega dodatka. Hrano so si večinoma pridelovali sami. Njuna mama je zelo dobro kuhala.

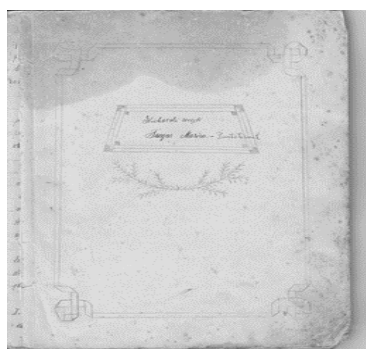
7.4 PRAZNOVANJA

Praznovanja so imela v družini prav poseben pomen. Priprave na božično praznovanje so bile v tistih časih zelo temeljite. Na predvečer božiča je družina pod bogkovim kotom postavila božično drevesce, ki so ga imenovali krispan in je bilo simbol upanja in veselja. Krispan, ki sta ga brata skupaj z mamo krasila na božični večer, je bil postavljen pod bogkov kot v sobi, ki so jo imenovali hiša (Pustatičnik, 2006).

Pred okrasitvijo drevesa je ob njem videl čudovito dobre kekse, kakršne je znala peči samo mama, a žal zelo redkokdaj, kajti v tistih časih je bilo silno težko kupiti sladkor, ki ga je primanjkovalo na trgu. Na krispan so privezali kekse, nekaj bonbonov v zavitkih, suho sadje. Oče pa je vzel škatlo cigarete in jih sesul na mizo, da je lahko mama še z njimi obogatila drevesce (Pustatičnik, 2006). Pod drevo je mati postavila jaslice, okrog jaslic mah, na neko mesto pa kozarec in vanj postavila svečo. Prižgala je svečo in ugasnila petrolejko. Za božič je bila dobra večerja, za sladico pa potica. Po večerji so šli k polnočnicam. Ampak božič ni bil vedno dela prost dan, zato sta včasih morala brata Pustatičnik iti k polnočnici sama. Kadar je bila huda zima in je bilo veliko snega, niso odšli v cerkev.

Slika 11: Recept za potico (Zapisala mama Pustatičnik).

Slika 12: Prva stran knjige s kuharskimi recepti Marije Pustaičnik

Na božični dan, ko je družina ostala doma, je bil na mizi bel kruh in potica. Obojega si se lahko najedel do sitega. Včasih so jedli tudi prekajeno svinjsko meso. Oče si je na mizo prinesel domače vino, ki je dišalo po izabeli in šmarnici. Izjemoma pa je na ta dan prišel na obisk stric

Johan. Z očetom sta si imela veliko za povedati. Med pripovedovanjem je večkrat napolnil svojo pipo, jo prižgal in krepko zadimil hišo (Pustatičnik, 2006).

Ker je bila mati globoko verna, so v času velike noči imeli vsi post. Martin se spominja, da se je oče na skrivaj tudi večkrat pregrešil in pojedel kakšen kos svinjskega mesa.

7. 5 PREŽIVLJANJE DNI

Pri peči se je v zimskem času vse odvijalo, blizu nje je bilo prijetno sedeti, ker je bilo toplo, kadar je bila trda zima je bilo že kak meter stran bolj hudo mrzlo... Martin se spominja, da je mama pri peči predla ovčjo volno, včasih tudi predla predivo in je iz njega napravila nitko, te pa so potem dali tkalcu, da je napravil platno. To je bilo najboljše za rjuhe pa tudi za brisače. Te so bile zelo grobe in če nisi imel rad vode si se kar z brisačo obrisal in si bil za silo čist. Z bratom sta bila zraven na peči, petrolejka je visela na steni, gorela je malo bolj kot sveča in sta kaj brala (prej je brbala mama, potem pa onadva) in ko sta potem počasi zadremala, jima je dala večerjo in šli so ob kakih osmih zvečer že spat in zato je bila kar dolga noč.

Ob prostem času ob božičnih praznikih so doma igrali karte. Mama ni bila ravno ljubiteljica kart, zato pa sta bila oče in stric, ki sta ob igranju vedno popila kaj pijače. Ob večerih sta z bratom v hiši največkrat poslušala mamine zgodbe, ki jih je pripovedovala ob topli peči. Hodili so spat že ob osmi uri zvečer saj o morali vsak dan zgodaj vstati. Rjuho so imeli narejeno iz ročno izdelanega platna. Postelje so bile takrat manjše kakor tudi ljudje.

V šoli so se otroci velikokrat igrali in žogali, a so morali biti pazljivi saj če je kdo bil neroden je žogo brcnil daleč na njivo. Če kmet kateremu je njiva pripadala ni gledal, so hitro tekli ponjo.

Martin se spominja, da so elektriko dobili enkrat 1956 leta, prej pa so imeli le petrolejko ali pa karbidovko. Pove, da, ko je obiskoval učiteljišče, in da je zelo veliko bral. Enkrat ob zimskih počitnicah je bral Shakespeara in Molliera ... in bere in bere. Ura je bila polnoč, dve zjutraj in enkrat ob 4h zjutraj oče vstane in zavpije nanj, da je škoda petroleja, ker je celo noč bral. Takrat je bil petrolej že bolj poceni, a ljudje so bili šparovni in luči je bilo za branje škoda. Takrat so svetli tudi s karbidovkami in je zelo smrdelo, a bilo je pa svetlo vsaj za pet sveč. ... Včasih je oče svetil tudi s treskami, če je šel na »šiht«. Kmalu potem pa so na Plešivcu že želeli elektriko. On je celo pomagal pisat prošnje na občino, ker je sam bil na učiteljišču in je veliko znal.

»Potem je bil tak praznik, ko se je v sopoškem delu Plešivca prižgala luč. Nato smo dobili, pralni stroji, štedilnik pa šele veliko pozneje.«

7. 6 MARTIN PUSTATIČNIK KOT UČITELJ

Po končani osnovni šoli v Plešivcu je šolanje nadaljeval na nižji gimnaziji v Šoštanju in učiteljišču v Celju ter ob delu diplomiral na Filozofski fakulteti v Ljubljani (<http://www.saleskibiografskileksikon.si/index.php?action=view&tag=935> , 9.2.2017)

V Belih Vodah je začel poučevati leta 1961 in na tisti šoli so imeli zelo strogega ravnatelja, ki je bil sicer zelo dober organizator. Poskrbel je, da so imeli vsi otroci na šoli svoje smuči. Tisto leto je ravno v Belih Vodah potekalo okrajno prvenstvo v smučanju. Tako so se vsi na šoli znali smučat razen Martina, ki je tam učil prvi, tretji in četrti razred. Navkljub vsem pomanjkljivostim v opremi otrok iz šole v Belih Vodah, so presenetili konkurenco ter zmagali.

Martin Pustatičnik je v Plešivcu začel poučevati leta 1963. Tega leta je bila izdana tudi odločba o priključitvi šole k centralni II. osnovni šoli Mihe Pintarja Toleda (ŠOLSKA KRONIKA PODRUŽNIŠKE ŠOLE PLEŠIVEC, ŠOL.LETO 1963 – 1964, zapisala Oplotnik Jožica (vodja podružnice).

Ko je dobil raspored, kateri od učiteljev uči kateri razred, je opazil, da uči vse predmete od 5. do 7. razreda. Toda nikjer ni bilo nobenega učnega načrta, zato se je odločil, da bo čez vikend napisal ves učni načrt v primeru, da pride inšpektor. Tako je cel konec tedna do desetih zvečer pisal učne načrte za predmete, ki jih je učil

Njegovi učenci so bili pridni in delavni, vsi so se dobro učili in, kar je najpomembnejše, nihče ni klepetal. Učil je hribovske otroke, ki so bili po navadi tihi in so bili vzgojeni tako, da so delali kar si jim naročil. Na šoli je potekalo direktno in indirektno učenje, to pomeni, da je imel na voljo 15 minut z enim razredom, jim povedal kaj morajo narediti in odšel k naslednjemu razredu. Na koncu ure pa so skupaj preverili rešitve. Tako so se učenci naučili uporabljati učbenik, razlaga Martin.

1.9. 1964 se je šola v Plešivcu pedagoško pridružila osnovni šoli Mihe Pintarja Toleda v Velenju. S 1.1. pa so se tudi finančno priključili. Sedaj se je šola imenovala »OŠ Mihe Pintarja

Toleda, podružnica Plešivec«. Zaradi adaptacije šole so s poukom pričeli šele 1.10. 1964. Šolsko leto so zaradi tega podaljšali. Velika pridobitev za šolo in vaščane je bil v tem letu vodovod. (ŠOLSKA KRONIKA PODRUŽNIŠKE ŠOLE PLEŠIVEC, ŠOL.LETO 1964 – 1965,zapisala Oplotnik Jožica (vodja podružnice)).

V šolskem letu 1965 - 1966 je Martin Pustatičnik je poučeval v kombiniranem oddelku, kjer so združeni učenci 2. in 3. razreda. Naslednje leto pa je bil premeščen na centralno šolo.

8 ZAKLJUČEK

Z najino raziskovalno nalogo sva spoznala, da je zavedanje naše kulturne dediščine izrednega pomena tudi za mlajše generacije.

Ozaveščanje mladih hkrati vpliva na naše spoštovanje, ohranjanja in odgovorno ravnanje z dragocenimi naravnimi in kulturnimi viri ter omogoča ohranjanje za naslednje rodove. Domačijo v prihodnje vidiva kot nek turistični produkt oz. kot muzej na prostem. Poleg razstavljenih same stavbe in opreme v njej bi lahko za obiskovalce pripravili različne delavnice, nekaterim obiskovalcem, predvsem mladim pa predstavili delo, življenje in običaje naših prednikov.

Zaradi izjemnih lastnosti (kulturnih, etnoloških, krajinskih in zgodovinskih) in ohranjenosti tako same hiše kot predmetov v njej je lahko izrednega pomena tako za Šaleško dolino kot širše. Samo hišo pa plemenitijo življenjske zgodbe njenih lastnikov in prednikov.

9 ZAHVALA

Zahvaljujema se gospodu Martinu Pustatičniku za vse zgodbe in gradivo, ki sva ga dobila. Prav tako gre zahvala njegovi ženi Olgi in bratu Rudiju, ki sta bila v času najinega obiska tudi na domačiji, kjer so naju zelo prijazno sprejeli.

Zahvaljujema se mentoricama, ker sta naju lepo vodili skozi raziskovalno nalogo in ves čas vzpodbujali, da sva nalogo uspešno zaključila.

Zahvala tudi gospe Nataliji Barl za angleški prevod povzetka in gospe Katji Pavič za lektoriranje raziskovalne naloge.

10 VIRI IN LITERATURA

- BOGATAJ, J. 1992. 100 srečanj z dediščino na Slovenskem. Prešernova družba, Ljubljana.
- BAŠ, A. 2004. Slovenski etnološki leksikon. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- DEU, Ž. 2006. Podeželske hiše na Slovenskem. Kmečki glas. Ljubljana.
- DEU, Ž. 2001. Stavbarstvo slovenskega podeželja. Kmečki glas. Ljubljana.
- HUDALES, J. 2005. Črno – zlati spomini. Univerza za tretjo življenjsko obdobje. Velenje.
- HUDALES, J. 1997. *Od zibeli do groba*. Ljubljana in Velenje: Društvo za proučevanje zgodovine, literature in antropologije in Kulturni center Ivana Napotnika Velenje.
- MEŽEK, M. 2014. Muzeološki projekt Lancovo (Pr' Vobnk). Diplomsko delo. Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- PUSTATIČNIK, M. 2006. Učilna zidana pod Graško Goro. Kulturno društvo Graška Gora, Velenje.
- PUSTATIČNIK, M. 2004. Graška Gora. Univerza za III. Življenjsko obdobje, Velenje.
- OPLODNIK J. ŠOLSKA KRONIKA PODRUŽNIŠKE ŠOLE PLEŠIVEC, ŠOL.LETO 1962 – 1964, 1964 – 1965, 1966 – 1967.
- Ministrstvo za kulturo:
http://www.mk.gov.si/si/storitve/razvidi_evidence_in_registri/register_nepremicne_kulturne_dediscine/ (10.2.2017).
- Kulturne vrednote:
- Prostorski informacijski sistem občin:
<http://prostor3.gov.si/javni/javniVpogled.jsp?rand=0.42660472934397164#top>
(4. 1. 2017)
- Geodetska uprava republike Slovenije:
<http://prostor3.gov.si/javni/javniVpogled.jsp?rand=0.42660472934397164#top>
(12. 1. 2017).
- Šaleški biografski leksikon:
<http://www.saleskibiografskileksikon.si/index.php?action=view&tag=935> (9.2.2017)
- Pustatičnik, M. Ustno sporočilo, datum 19. 10. 2016 in 7. 11. 2016.

- Pustatičnik, M. Intervju: Klepet pod arkadami, 2013.